

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Garrett Davidson. *Carrying on the Tradition: A Social and Intellectual History of Hadith Transmission Across a Thousand Years*. Boston: Brill, 2020, 333 sayfa.

Rukiyye Rahmet DEMİREŞİK*

Davidson'ın ilk kitabı, doktora tezinden¹ ürettiği *Carrying on the Tradition*'dir. Kitabın başlığı taşıdığı dil oyunuyla hem “geleneği sürdürmek” hem de “hadisi taşımak” anlamında çevrilebilir; gelenekten kasıt ise kitabın esas meselesinin üzerine inşa edildiği isnad-dır. Eser, Giriş haricinde yedi bölümden oluşur. Birinci Bölüm, “Hadis Rivayetini Kanon Gölgesinde Yeniden Tasavvur Etmek”, İkinci Bölüm, “Sözlü Hadis Rivayetinin Kanonlaşma Sonrası Dönüşümü”, Üçüncü Bölüm “Sözlü İlim Geleneğinde Sözsüz Rivayet: İcazetin Gelişim ve İşlevi”, Dördüncü Bölüm “Âlî ve Nâzil İsnâd: Erkekler, Kadınlar ve Ulüvün Sosyal Yönü”, Beşinci Bölüm “Özlülük, Kapsayıcılık ve Âlîlik: Kırk Hadis ve Avâlî Türleri”, Altıncı Bölüm “Kitap Adamları ve Adam Kitapları: Mu'cem/Meşyeha ve Fehrese/Sebet Katalog Türleri”, Yedinci Bölüm ise “Dönüşüm ve Reform Çağında Hadis Rivayeti” başlığını taşır. Bölümler, sayıları beş ilâ on iki arasında değişen ve konuyla karakteristik irtibatlar kurularak konumlandırılmış alt başlıklara sahiptir. Kitabın iç kurgusu ve akışı özgün niteliktedir. Örneğin tümüyle icazete ayrılan Üçüncü Bölüm'de, icazet yalnızca hadis tahammül-edâ yollarının biri olarak nitelendirilmeyip farklı bir bağlama çekilmiş ve Davidson'ın anlatısında merkezî bir noktaya oturmuştur. Eser, kimi zaman yazarın kişisel tecrübelerine uzanan pek çok anekdotla örülmüştür. Böylelikle yazar, usul kaidelerini ve literatürünü verili ve kemikleşmiş bir kurallar bütünü olarak ele almak yerine, hadis rivayeti etrafında bir geleneğin organik oluşumunu seyir fırsatı sunar. Metnin duru ve anlaşılır üslubu, ana dili İngilizce olmayan okuyucunun kitaptan istifadesini artırır. Kitabın temel argümanı, başlıca hadis kitaplarının yaygınlaşp otorite kazanmasının (*canonization*) ardından hadis rivayetinin durmadığı, ancak doğal bir değişim sürecine girdiği ve yüzleşilmesi gereken yeni problem alanlarına cevap üretebilmek adına hadis literatürü içerisinde yeni iddiaların ve türlerin doğduğudur. Yazara göre hadis rivayeti sınırlı kabiliyetleri olan arkaik bir gelenekten ibaret olmayıp bin yılı aşkın bir süre boyunca İslam dünyasında Sünni geleneğin ve ilmî kültürün temel unsurlarından biri olmaya devam etmiştir (s. 1).

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, rukiyyedemiresik@marun.edu.tr
ORCID: 0009-0005-6180-0049

1 Garrett Davidson, “Carrying on the Tradition: An Intellectual and Social History of Post Canonical Hadith Transmission”, Doktora Tezi, The University of Chicago, 2014.

Davidson'a göre rivayetin işlevini yitirerek hadis ilmini değer kaybına uğratmasını engellemek isteyen müteahhir dönem hadis âlimleri, isnad için yeni anlamlar inşa etmiş ve hadis rivayetinin sürdürülmesini "anamlı gösteren" çok yönlü bir ideoloji geliştirmişlerdir. Bu çaba başarıya ulaşmış ve temel hadis metinlerinin otorite kazanması sonrasında hâkim anlayışa ve hadis rivayetinin yeni işlevine uygun geliştirilen birçok alt türle, geniş bir literatür oluşmuştur (s. 2). Kitap, sınırlı bir tarihi kesiti incelemek yerine bin yıla yayılan bir süreci dönemselleştirilerek izleyerek ele alır. Yazar, değerlendirilen terim ve kavramların tarih içerisinde kazandığı anlam dönüşümlerini mukayeseli olarak tartışan bir metot izler.

Birinci Bölüm, isnadın oluşum ve gelişim sürecinin kronolojik tasviriyle başlar. Yazara göre hadisçiler, "hadis disiplini varoluşsal krize sürükleyeceği düşüncesiyle" meşhur kitaplara kitap râvisi olmadan atıf yapılmasına şiddetle karşı çıkmışlardır (s. 7-8). Yazarın alt metinde kendisini daima hissettiren bu iddiası herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmadığında, isnad kullanımı belli bir dönem sonrası tümüyle işlevsiz olduğu halde birtakım anlamlar üretilerek gerekli gibi sunulmuş olduğu ithamına kapı aralar. İsnad etrafında yapılan tartışmalar ve bulunan formüllerin tarihî seyrini sunan yazar, isnadın hangi yönleriyle öne çıkarılarak değerini sürdürdüğünü açıklar. Yazarın diyakronik yaklaşımına güzel bir örnek s. 14'te görülür: Müslim (ö. 261/875), Abdullah b. el-Mübarek'in (ö. 181/797) "isnad dindendir" sözünü kitabının mukaddimesine almıştır. Ancak isnad kavramının tanım ve kapsamı İbnü'l-Mübarek'ten Müslim'e kadar radikal bir değişiklik geçirmiştir ve esasen iki âlimin isnad ile kastettiği şey birbirinden farklıdır. İki dönemde de isnad bir otorite kaynağı kabul edildiği için bu durum büyük bir problem arz etmez. Ancak yazarın yer verdiği bu örnek, kavramların tarihî anlam değişimini takip düşüncesinin yeterli düzeyde olmadığını ve dolayısıyla dönemselleştirilen kullanımların, sahip olduklarından farklı bağlamlarda anlaşıldığını gösterebilir.

İkinci Bölüm'ün başında Ong'un birincil sözlü kültür kavramına atıf yapan yazar, bu terimi daha önce bilmeyen ve Ong'un kitabını okumamış okuyucu için karmaşık ve kastedilenin aksi mana çıkabilecek bir cümle kurar.² Bir parantez açılarak Ong'un birincil sözlü kültür teriminin "yazı hakkında en ufak bilgisi olmayan sözlü kültür"³ anlamına geldiğinin kısaca izah edilmesiyle mevcut problem aşılacaktır. Bu bölümde önemi vurgulanan başlıklardan biri semâ kaydıdır. Davidson'a göre semâ kaydı sözlü hadis rivayetinin sosyal tarihi açısından önemli bir kaynak olsa da yeterince çalışılmamıştır. Bundan dolayı ikincil literatürde semâ kaydının doğası ve fonksiyonu hakkında kafa karışıklığı bulunmaktadır (s. 50). Yazarın bir *Sahîh-i Buhârî* nüshası üzerinden semâ kaydı kullanımındaki değişime işaret ettiği değerlendirmede (s. 97), nüsha üzerine müteakip senelerin notlandığı kayıtlarla "hedeflenen fonksiyonun net olmadığı" söylenir. Verilen örnekteki nüsha kaydı, muhtemelen yazarın sonraki bölümlerde bizzat işaret edeceği bir "*Sahîh-i Buhârî* hatmî"ne dairdir. Genel tavrı ele aldığı konuları birbiriyle irtibatlandırıp okumak ve muhtemel ilgileri ortaya koymak olan

2 "In spite of this debate, there is a general consensus that oral/aural hadith transmission had never been, in terms of Ong, a tradition of primary orality" (s. 47).

3 Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür*, s. 13.

yazarın, bu örnek üzerinden de bir hamle yapması, hedeflenen işlevi (*intended function*) bu nüshanın kişisel nüsha olması ihtimaliyle iç içe tartışması ve ilgili yüzyılın metin kültürüyle bağdaştırması beklenirdi.

Üçüncü Bölüm icazet kavramına odaklanır. Davidson icazeti isnadı koruma faaliyeti olarak okur. Zira literatür çok genişlemiştir ve eğer icazete başvurulmazsa inkıta kaçınılmaz olacaktır (s. 109). Klasik kaynaklara atıflarla icazet konusunu etraflıca işleyen yazar, icazetin farklı çeşitleri, tarihî süreç içerisinde kazandığı yeni biçim ve fonksiyonlar gibi muhtelif meselelere değinir. Anlatıda sosyal yönün ihmal edilmemesi araştırmanın kalitesini yükseltir. Örneğin yazar erken yaşlarda edinilmiş icazetin müstakbel ilmî kariyerde bir prestij unsuru olarak öne çıkması meselesini gündemine alır. Kitapta Nevevî'nin (ö. 676/1277) düzenli olarak icâzet-i âmme verdiği dair bir bilgi zikredilir (s. 145). Yazar bu bilgiyi bir ileri tartışma sorusuyla ele alarak, bu tavrın Nevevî'nin popülaritesine muhtemel katkılarını değerlendirebilirdi.

Dördüncü Bölümde âlîlik meselesi, cinsiyet ve sosyal doku ile iç içe ele alınır ki bu, oldukça zekice bir tercihtir. Yazar, âlî isnadı yalnızca teorik bir usul meselesi olarak incelemez, ricâl kitaplarındaki fiilî uygulamaları da dikkate alarak hem analizini tahkim eder hem de zevkle takip edilen bir metin ortaya çıkarır. Semâ ettiğini hayal meyal hatırladığı bir metnin semâ kaydında yer aldığı tespit edildikten sonra büyük şöhret ve zenginlik kazanan, halifenin kendisine hil'at giydirdiği "Orta çağ hadis rock starı" Haccâr (ö. 730/1329) bölümdeki çarpıcı örneklerdendir (s.163-167). Biyografi eserlerine alınan kadın râvilerin asırlara göre dağılımı da öne çıkan konulardandır. Yazarın, kadın muhaddisleri semâ kaydında takip etme yöntemleri ve onları tasvir eden sîgaları, erkek muhaddisleri tasvir eden sîgalarla kıyaslaması dikkat çekicidir. Yazarın tespitine göre erkek bir muhaddis hâfız, âdil, âlim gibi ilme delalet eden ta'dîl sîgalarıyla betimlenirken; benzer ilmî seviyedeki bir kadın muhaddisin tavsifinde ilmî konumunu değil, dindarlığını öne çıkaran sâliha, âbide, zâhîde gibi lafızlar kullanılmaktaydı (s. 198). Ayrıca verilen örneklere bakılırsa kadın muhaddislerin rivayetinin değerli hâle gelmesi uzun ömürlü olmalarıyla yakından irtibatlıdır (s. 196-197). Yazar, literatürdeki iddialardan farklı olarak,⁴ 10./16. asırda kadınların ilmî pratiğe katılımının değişmediğini söyler ve aksi kanyı doğuran illüzyonun sebepleri hakkında bilgi verir (s. 199).

Literatür odaklı Beşinci Bölümde özlü rivayet gayesi güden türlerin gelişim ve işlevleri açıklanır. Kırk hadis ve avâlî türlerinin tarihî süreçte ortaya çıkışları, tesisinde ve kullanımında hedeflenen unsurlar, pek çok anekdot ve örneğin harmanlandığı bir kurguyla sunulur. Davidson'a göre kırk hadis türü, tahammül edilmesi uzun bir zaman gerektiren diğer rivayet esaslı türlere alternatiftir (s. 207). Yazar, usul kitaplarındaki bilgileri, devrin ilmî kültüründeki eğilimleri dikkate alarak sunar. Örneğin muvâfakat, musâfaha, müsâvât ve bedel gibi usul terimlerini *Kütüb-i Sitte* ile buluşma arzusuyla birlikte işler. Gerek bu bölümde

4 Örneğin Eren şöyle der: "X. asırdan itibaren kadınların hadis ilmîne ilgileri oldukça azalmıştır. Çünkü bu asırdan itibaren yazılan hadis kitaplarında kadın muhaddislerin sayısının bir düzineyi geçmediği görülmektedir" (*Hadis İlmînde Rical Bilgisi ve Kaynakları*, s. 64).

gerek diğer bölümlerde görülen bir problem ise -muhtemelen konunun boyutlarının tasviri için- marjinal örneklerin anlatı içerisinde önemli bir yekünü oluşturmasıdır. Bu tercih, okuyucuyu dönemin genel ilmî portresinin bu marjinal örnekler gibi olduğu vehmine sevk edebilir. Örneklemelerin geneli yansıtma özelliğinin düşük olduğu noktaların daha iyi vurgulanması bu problemi ortadan kaldıracaktır.

Belirli türlerin tanıtımına ağırlık verilen Altıncı Bölüm'de mu'cem, meşyeha, fihrist ve sebet türlerinin tarihî seyir içerisinde geçirdikleri değişimler ve anlam kaymaları incelenir. Literatürde mu'cem-meşyeha türü hakkında ciddi boşluklar olduğunu belirten yazar, bu türlerin gelişimini ve işlevlerini müteahhir dönem hadis rivayeti bağlamında izleyerek bu boşluğu doldurmaya yönelik bir adım atmayı hedefler (s. 242). Yazarın hadis literatüründeki belirli telif türlerini kitap ve yazar ismi sıralama kolaylığına kaçmadan incelemesi önemli bir adımdır. O, Beşinci ve Altıncı Bölümlerde türlerin ortaya çıkışına zemin hazırlayan süreçleri irdeleyerek hadis âlimlerinin hangi düşünce ve ihtiyaçlardan hareketle mu'cem, meşyeha, kırk hadis ve avâlî gibi türlerde örnekler verdiğini başarılı bir sunumla izah eder ve okuyucunun zihninde türler hakkında bir çerçeve oluşturur. Türler arasındaki farklılıklar açıklanırken tür tanımlarının sabit kalmadığını vurgulaması da Giriş'te benimsediğini ifade ettiği yaklaşımlarla uyumludur. Örneğin 11./17. asır sonrası sebetin ayırıcı niteliklerinin kaybolmasıyla sebet ve fehrese türünün eş anlamlı hâle geldiğine işaret edilir (s. 268). Davidson'a göre mu'cem-meşyeha türlerinde esere sahip olmak bir hadis talebesinin hocaya dönüştüğünün göstergesidir (s. 241).

Yedinci ve son bölüm, kitabın yukarıdan bakabilme yeteneği en zayıf bölümüdür. Bu durum belki de bölümün odak noktasının yakınçağ ve çağdaş isimler olmasından kaynaklanır. Bölümde merkeze alınan iki temel meselenin ilki çağdaş hadis âlimi Kettânî'nin (ö. 1962) faaliyetleridir ve s. 276'dan 285'e kadar Kettânî'nin hayatı ve hadis rivayetini sürdürmedeki önemi tasvir edilir. Yazarın Kettânî'ye rivayet pratiğinde kritik bir rol biçtiği açıktır. Bölümde ayrıca reformist/yenilikçi tavırların ve İslam dünyasında yükselen yeni ekollerin hadis rivayetine ilginin azalmasındaki etkileri tartışılır. Rivayet pratiğinin seyrinin tarihî olarak sonuna kadar ele alınması değerli bir husus olsa da yazarın bu bölümde yeni sorular ve tartışma alanları sunduğunu söylemek zordur.

Metin imlâ hatalarından büyük ölçüde arı ve akıcı bir üslupla kaleme alınmıştır. Ancak doğal olarak, Arapça ifadelerde okuma hataları, tali konularda bilgi yanlışları gibi ufak aksaklıklara rastlanır. Örneğin "as-sharmadha" kelimesi "as-shirdhime (eş-şirzime)" olmalı (s. 144) iken; atıf yapılan bir kitabın müellifi olarak ismi verilen kişinin adı Abdüsselim değil, Abdülhalim Cuma Fethi olmalıdır (s. 170, 88 numaralı dipnot). Ayrıca ilgili eser (*Riwayat al Jami' al-sahih wa nusukhahu*) Kaynakçada yer almaz. Kitabın genel nisbe yazımına ters bir kullanım, Sem'ânî'nin (ö. 562/1166) nisbelerinin yazımında yer alır (s. 58). Aynı sayfadaki nisbelerin tamamı benzer bir hatadan nasibini almıştır. Ayrıca Hatîb el-Bağdâdî'nin (ö. 463/1071) kızına muhaddis Kerîme'nin (ö. 463/1070) adını verdiğine dair bilgide hata

olmalıdır (s. 174). Zira Hatîb evlenmemiştir ve mirasçısı yoktur. Kaynak olarak sunulan Zehbî'nin (ö. 748/1348) *Târihu'l-İslâm*'ında da böyle bir bilgi yer almaz. Yine de, eserin literatüre anlamlı katkılar sunan başarılı bir çalışma olduğu açıktır. Zengin kaynak kullanımıyla öne çıkan kitap, hadis tarihinin müteahhir evrelerini anlamak için önemli işaretler sunar. Başlıca hadis kitaplarının yazılmasından sonra yeni bir çehre kazanan hadis ilminin hangi ilmî ve toplumsal fonksiyonlara sahip olduğu ve bunları karşılayabilmek için kendisini nasıl yenilediği gibi temel soruları gündem edinir. Eserde tartışılan iddialar ve sunulan örneklerin farklı bölümlerde yeni bağlamlarla tekrar gündeme getirilmesi metnin örgüsünü ve bütünlüğünü güçlendirmiştir. Kitap, hadis ilmiyle farklı derecelerde ilgili geniş bir okuyucu kitesine hitap edebilir.